

Digitální nádeníci se hlásí o svá práva

Pro fenomén, o kterém bude v tomto textu řeč, se vžil zavádějící pojem sharing economy neboli ekonomika založená na sdílení, ale také alternativní termín collaborative economy. Tedy ekonomika založená na většinou pozitivně konotované spolupráci, což je při bližším pohledu celkem zdařilý eufemismus. U placeného vykonávání jednotlivých menších či větších úkonů, zprostředkovaných přes různé digitální platformy (v českém prostředí je prozatím nejznámější aplikace Uber, která propojuje řidiče aut s lidmi, kteří se potřebují někam svézt), se ve skutečnosti jedná o tradiční prodej vlastní práce za odměnu, a není proto důvod začít o tomto prodeji najednou uvažovat jako o jakémsi sdílení.

Někteří moment sdílení, který by tento název ospravedlňoval, vidí v tom, že kupříkladu řidiči Uberu poskytují – a tedy sdílejí – vlastní auta. To bychom ovšem stejně tak mohli hovořit o tom, že kadeřnice pracující na živnostenský list sdílí své nůžky, což je očividný nesmysl, který by nikoho nenapadl. Jako nejpravděpodobnější se tak jeví, že název ekonomika sdílení je chytře zvolený eufemismus, který má budít sympatie uživatelů i regulátorů a odrazovat je od toho, aby blíže přemýšleli o tom, v čem přesně tyto byznys modely spočívají, respektive že se vůbec o nefalšovaný byznys jedná. Například Uber v oficiálním stanovisku adresovaném evropským národním parlamentům argumentuje, že se v jeho případě jedná o „socialistický projekt“. Nazývat fenomén collaborative economy pak má úplně stejné opodstatnění, s jakým bychom spoluprací mohli nazývat vztah mezi jakýmkoli zadavatelem placeného úkolu a jeho vykonavatelem. I to je tedy název v lepším případě zavádějící a v horším nesmyslný.

Zakázková ekonomika a crowdsourcing

Nejpřesnější se proto zdá mluvit o tzv. gig economy nebo on-demand economy, tedy „zakázková ekonomika“, což se váže ke skutečné podstatě toho, o co jde. Tedy o zadávání jednotlivých větších či menších zakázek nejrůznějšího charakteru (od několik desítek vteřin zabírající kontroly funkčnosti webových stránek přes doručení zboží po grafické projekty na několik měsíců) přes digitální platformy a aplikace lidem, kteří dostanou zaplacenou pouze za tento jednotlivý úkon a jinak k nim zadavatel nemá další závazek. Část odměny, kterou zadavatel za zakázku zaplatí, odvede za její zprostředkování platformě. Svědky trendu prekarizace práce spočívajícího v mizení klasických zaměstnaneckých úvazků, spojených s různými jistotami a ochranou a jejich nahrazení vzrůstajícím počtem osob samostatně výdělečně činných, jsme byli už před érou Uberu, nicméně roz-

mach dotýčných platform ho dál zesiluje velmi významným způsobem. I nejvýznamnější firmy, jejichž předchůdci ještě bývali významnými zaměstnavateli, už využívají tzv. crowdsourcing – outsourcing jednotlivých úkonů nezávislým kontraktorům přes digitální platformy. Kupříkladu firma Apple klasickým způsobem zaměstnává pouze desetinu lidí, kteří pro něj pracují. Lidé najatí na jednotlivé úkony nejenže nemají nárok

Kateřina Smejkalová je politoložka, pracuje jako vědecká pracovnice v organizaci Friedrich-Ebert-Stiftung

na jakékoli zajištění nad rámec jednorázové odměny, ale i ta je častokrát variabilní: zakázku dostane ten, kdo ji nabídne udělat za nejméně. Podle názvu nejvýraznější z aplikací se fenoménu říká také uberizace práce.

Kapitalismus digitálních platform

Zakázková ekonomika je pak součástí daleko širšího fenoménu, který je nejlépe vysti-

Sondy Revue vám ve spolupráci s nadací

**přináší seriál článků
zaměřených na témata,
o kterých se v ČR
nediskutuje a nepíše.**

žený názvem kapitalismus platformem. S tím, jak rapidně stoupá význam digitálního prostoru pro v podstatě všechny oblasti našeho života, stoupá také význam platformem, které fungují za nejrůznější druhy úplaty – často jim platíme „pouze“ našimi daty – jako rozdělovníky, shromaždiště informací a zprostředkovatelé kontaktů a odkazů. Portály či aplikace propojující poptávku a nabídku jednotlivých drobných zakázek jsou jen jedním typem takových platformem, považovat za ně lze například i Facebook, Google, Amazon nebo Booking.

Digitální platformy aktivní v zakázkové ekonomice se zatím úzkostlivě bránily tomu vystupovat jako zaměstnavatelé. Dobře to dokládá jen zdánlivě malicherný spor Uberu o to, jaké bude formální označení pro lidi, kterým zprostředkovává zakázky: zatímco dříve je nazýval řidiči, později se z nich stali jezdicí partneři, či dokonce zákazníci, jen aby Uber nezavdal jedinou pochybnost o tom, že se v žádném případě nejedná o osoby v závislém vztahu. Tento pohled na věc byl nedávno podpořen i Evropskou komisí, která ve svém komuniké ke collaborative economy navrhla velmi přísné indikátory proto, zda se u platformem jedná o kvazizaměstnavatele, kteří mohou podléhat odpovídající regulaci národních států. Platforma musí stanovovat ceny zakázek, mít závazné podmínky užívání a sama vlastnit a kontraktorům poskytovat pro splnění zakázek klíčové zdroje. Analytici spatřují důvody pro takto laxní ochranu lidí pracujících přes platformy ve výborných lobbingových schopnostech firem i slepé víře v pozitivní ekonomické efekty jakýchkoli inovací, i když zvláště v případě zakázkové ekonomiky ještě spolehlivě vůbec nebyly dokázány.

Někteří řidiči Uberu chtějí být zaměstnanci se vším všudy

Sami digitální nádeníci ovšem situaci začínají postupně vnímat jinak a za svá

zaměstnanecká práva bojovat. Řidiči Uberu z Kalifornie a Massachusetts se rozhodli firmu žalovat, protože chtěli být uznáni jako její zaměstnanci a mít nárok na odpovídající odvody do sociálního systému. Uber chtěl projednávání této otázky před soudem za každou cenu zabránit, a tak mu žádné náklady nebyly příliš vysoké. V dubnu tohoto roku dosáhl nejprve zastavení procesu tím, že každému žalujícímu řidiči nabídl v mimosoudním vyrovnání skoro 400 000 dolarů, celkem na 100 milionů dolarů. V polovině srpna nicméně sanfranciský soudce toto mimosoudní vyrovnání prohlásil za neplatné a k projednávání věci u soudu tak přece jen zřejmě dojde. O rozhodnutí podobné otázky se aktuálně snaží 19 řidičů Uberu ve Velké Británii. Ve Spojených státech se Uber mezitím požadavkům svých „partnerů“ snaží čelit tím, že jim nově nabízí možnost vstupu do systému důchodového spoření – za své zaměstnance je tím nicméně neuznává a nic jim tak nebude ke spoření přispívat, jak je v případě zaměstnavatelů zvykem. Ve Spojených státech i Velké Británii dochází také k pokusům řidičů Uberu se odborově organizovat a vést vyjednávání o svých pracovních podmínkách s platformou kolektivně. Ta se tomu ale zatím vytrvale brání – není přece zaměstnavatel...

„Nezávislí“ kontraktoři

V nedávné době zprávami prolétl případ kontraktorů aplikace Deliveroo ve Velké Británii, kteří požadují takové ohodnocení za zakázky, kterých se ujmají (v případě Deliveroo se jedná o doručování jídla z restaurací), že z peněz budou schopni vyžít (takové množství peněz je známo pod pojmem living wage). Protesty vyvolala plánovaná změna, kdy by poslíčci nově neměli být placeni od hodiny a doručené zakázky, ale jen od doručené zakázky. Formálně jsou přitom nezávislí kontraktoři, kteří nemají nárok kromě zmíněné odměny na nic – ani na to, aby dosahovala alespoň úrovně minimální mzdy. Všechny ostatní okolnosti nic-

méně připomínají klasický závislý zaměstnanecký vztah – doručovatelé nosí uniformy, mají stanovené směny, ve kterých musí být k dispozici, a nesmí současně pracovat pro nikoho jiného. Zároveň si ovšem vše potřebné pro svou práci musí opatřit sami – kola, motorky nebo auta na rozvoz, mobilní telefony, aby byli k dispozici. Zatímco Evropská komise toto ve svém komuniké vidí jako znak nezávislosti kontraktorů, na konkrétním příkladě poslíčků Deliveroo se ukazuje, že to ve skutečnosti je přesun výrobních nákladů na soukromá ramena lidí nacházejících se fakticky v závislém pracovním poměru. Stejně tak firma kompletně přesouvá náklady za léčení bytí i pracovních úrazů, o běžných nemocech nemluvě.

Ne každá inovace je přínosná

Řada lidí má tendenci vzhledem k nástupu zakázkové ekonomie dát ruce do klína a prohlásit, že to je vývoj věcí, že technologický vývoj nelze zastavit. O to ale také vůbec nejde – jde o to utvářet ho tak, aby byl prospěšný a přinášel skutečné zlepšení kvality našich životů, a ne slepě věřit v to, že každá inovace je přínosná. Jde o to rozhodně se postavit prekarizaci práce, nepovažovat práci humánní, jistou, zajištěnou a dobře ohodnocenou za nenávratný ideál, nebo snad dokonce přežitek. Velmi přesně analyzovat, s jakými fenomény máme co dočínění, a nenechat si mazat med kolem pusy líbivými zavádějícími názvy, ptát se, jaké to bude mít dlouhodobé důsledky pro životy lidí a nebát se přistoupit včas ke smysluplné regulaci. Najít odvahu bojkotovat jako zákazníci určité služby kvůli tomu, jak se chovají ke svým zaměstnancům, i když jsou levné a pohodlné. Nebát se vymyslet jejich alternativy. Proč by platformami v zakázkové ekonomice nemohla být kupříkladu lokální družstva? Aneb jak to vyjádřil americký portál Jacobin: „Podporou pracovníků Deliveroo dnes všichni bráníme sami sebe proti byznysovým modelům stále více založeným na mimořádně drobných, mimořádně prekérních a mimořádně špatně placených zakázkách, to vše ve jménu inovace. Poslíčci Deliveroo bojují proti šílenému zaměstnavateli a my musíme udělat vše pro to, abychom je v jejich boji podpořili.“ U nás sice zakázková ekonomika zatím možná není tak rozšířená jako jinde, je ale celkem jisté, že i u nás se brzy rozvine do podobných rozměrů. Měli bychom se tedy poučit z vývoje v zahraničí a zajistit, aby nás nezastihl podobně nepřipravené.

První verze tohoto textu vyšla na serveru A2larm.cz.